

«ТАСДИҚ МЕНАМОЯМ»

Директори Институти иқтисодиёт
ва таҳқиқи системавии рушди
кишоварзӣ, д.и.и., профессор,
академики АИКТ

 Пиризода Ҷ.С.
« 08 » 05 с.2024

ТАҚРИЗИ

ташкilotи тақриздиханда ба диссертатсияи Асомуддини Рамазони Каримзода дар мавзӯи: «Такмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ (дар маводи Ҷумҳурии Тоҷикистон) барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.10 – Менеҷмент, маркетинг ва нархгузорӣ (менеҷмент)

1. Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ.

Натиҷаи назариявӣ-методологии таҳқиқот, объект, нағониҳо ва муҳтавои он ба бандҳои алоҳидаи шиносномаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 08.00.10 - Менеҷмент, маркетинг ва нархгузорӣ (менеҷмент) мутобиқат мекунад, аз ҷумла: бандҳои 1. Коркарди муаммоҳои илми идоракунӣ ва методҳои маърифати он. Ақидаҳои назариявӣ нисбат ба табиат, моҳият ва инкишофи идоракунӣ. Самтҳои муосири коркардҳои назариявӣ методологӣ дар соҳаи идоракунӣ. Асосҳои мавзӯи ва байнифаннии идоракунӣ; 2. Моҳият, сохтор ва вижагиҳои фарқкунандаи низомии идоракунии оммавӣ, тамоюлҳои асосӣ ва самтҳои инкишофи он дар шароити кунунӣ. Принсипҳои ташкил, захираҳо ва раванди идоракунии оммавӣ; 3. Вижагиҳои коркард ва татбиқи сиёсати давлатӣ дар бахшҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ. Робитаҳои мустақим ва баракси сиёсати давлатӣ, механизмҳо, методҳо ва технологияҳои таҳия ва татбиқи онҳо. Инкишофи шаклҳои ҳамкориҳои давлат ва бахши хусусӣ. Идоракунии моликияти давлатӣ; 4. Идоракунии низомҳои иқтисодӣ, принсипҳо, шаклҳо ва методҳои амалисозии он. Вобастагии идоракунӣ аз ҳислат ва ҳолати низомии иқтисодӣ. Идоракунии тағйирот дар низомҳои иқтисодӣ. Назария ва амалияи идоракунии сохторҳои ҳамгироӣ ва равандҳои ҳамгироии бизнес.

2. Мубрамии мавзуи таҳқиқот

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар шароити иқтисодиёти бозоргонӣ механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои замин яке аз самтҳо ва маҳакҳои асосии экологикунони истифодаи захираҳои табиӣ ба ҳисоб рафта, барои самаранок истифода бурдани захираҳои замин ва истеҳсоли маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза шароит фароҳам меоварад. Аз таҳқиқотҳои диссертант бармеояд, ки механизмҳои экологӣ-иқтисодӣ дар шароити имрӯза барои беҳдошти заминҳои обӣ ва рушди маҳсулоти кишоварзӣ кумак намуда, дастрасӣ ба маҳсулоти ғизоӣро осон мегардонад.

Таҳқиқот нишон додааст, ки саҳми захираҳои замин вобаста ба вазъиятҳои дар боло зикргардида, хело калон буда, барои баланд бардоштани некуаҳволии аҳоли, таъмини аҳоли бо маҳсулоти озукаворӣ ва ҷои кор, манбаи асосии даромади қисми зиёди аҳолии Ҷумҳурӣ ба ҳисоб меравад. Бояд қайд намуд, ки дар ҷумҳурӣ пайваста дар бораи аҳаммияти баланд бардоштани самаранокии истифодаи замин, қабули стратегияҳо ва барномаҳои давлатӣ, ки ба беҳсозии равандҳои истифодаи замин дар асоси принципҳои устувори кишоварзӣ ва умуман рушди устувор нигаронида шудааст. Бояд қайд намуд, ки омӯзиши масъалаҳои мазкур яке аз вазифаҳои муҳими стратегияи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Диссертант қайд намудааст, ки рушди устувори истифодаи заминҳои кишоварзӣ аз раванди самаранок идоракунии он вобастагӣ дорад. Баҳодиҳии кадастрии замин яке аз самтҳои идоракунии экологӣ-иқтисодии замин ба ҳисоб меравад. Вобаста ба ин усулҳои баҳодиҳии замин асоснок карда шудааст, ки истифодаи он дар амалия барои ҷалби сармоягузoron ва истифодаи самаранокии замин кумак мерасонад.

Қайд кардан ба марид аст, ки қисми муҳими механизми идоракунии захираҳои замин, назорати давлатӣ вобаста ба истифода ва ҳифзи заминҳои кишоварзӣ ба ҳисоб меравад. Диссертант мешуморад, ки дар баробари дигар механизмҳои маъмурӣ, ҳавасмандии иқтисодӣ истифодабарнадагони заминҳои кишоварзӣ, ки ҷорабиниҳои мелиоративӣ дар заминҳои кишоварзӣ, истифодаи экологии замин, нигоҳ доштани агро-ландшафтҳо ва экосистемаҳо амалӣ менамоянд, дар шакли озод намудани онҳо аз пардохти андоз аз молу мулк ва андози ягона барои истеҳсолку-нандагони маҳсулоти кишоварзӣ ба роҳ монда шавад.

Аз ин рӯ, диссертант пешниҳод намудааст, ки дар самти асосии истифодабарии заминҳои кишоварзӣ бояд роҳандозӣ аз технологияи инноватсионӣ дар амал татбиқ шуда, компютеркунонии раванди истеҳсолоти кишоварзӣ ба роҳ монда шавад, зеро ин омилҳо боиси баланд бардоштани ҳосилнокии маҳсулоти кишоварзӣ гардида,

истифодаи самараноки заминҳои кишоварзӣ ва рушди устувори онро таъмин менамояд.

Мушкилоти дар боло зикршуда зарурияти таҳқиқҳои назариявӣ амалӣ ва пешниҳоди такмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ талабгор мебошад, ки самтҳои кам кардани хавфҳои экологӣ дар истифодаи заминҳои кишоварзӣ барои солҳои тулонӣ танзиму таъмин карда тавонад. Ҳалли масоили мазкур муҳимияти мавзӯи таҳқиқоти илмиро муайян намуданд.

3. Дарачаи асосноккунии гузоришҳои илмӣ, хулосаю пешниҳод, ки дар диссертатсия оварда шудаанд

Дар таҳқиқотҳои заминавии анҷомдодашудаи намояндагони мактабҳои гуногунравияи иқтисодӣ ва равишҳои методологии онҳо зуҳур ёфта, инчунин дар таҳқиқи таҳаввулотҳои илмӣ такмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ дар шароити муосир, асосноккунии комплекси механизмҳои кам кардани хавфҳои экологӣ зимни идоракунии истифодаи заминҳои кишоварзӣ, махсусан бо назардошти зарурати ҳалли саривақтии мушкилоти муҳимтарини экологӣ-иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ва ҳалли яке аз ҳадафҳои асосии рушди устувори иқтисодӣ яъне таъмини амнияти озуқаворӣ бо дарназардошти таҷрибаи хориҷӣ бо тавачҷуҳ ба дарёфту истифодаи паҳлуҳои муфиди онҳо дар иқтисодиёти соҳаи кишоварзӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфтааст. Дар асарҳои онҳо идоракунии заминҳои кишоварзӣ роҳҳои нав ва механизмҳои экологӣ-иқтисодии идоракуниро бо истифода аз таҷрибаи батанзимдарории давлатҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ пешрафта таъмин менамояд муайян карда шудаанд.

Аз таҳқиқоти илмӣ бармеояд, ки ҳадафи таҳқиқоти диссертатсионӣ аз омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣ ва системавии идоракунии экологӣ-иқтисодии истифодаи захираҳои замин, муайян намудани мушкилоти ҷойдошта, омилҳои таъсиррасон ва пешниҳодҳои мушаххас оид ба такмили механизмҳои он дар соҳаи кишоварзӣ дар шароити муосир мебошад. Барои ба ин мақсад, унвончу вазифа таҳқиқотро пешниҳод намудааст, ки ҳалли онҳо ба тавлиди навгониҳои илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ мусоидат намуданд. Вобаста ба муҳимияти таҳқиқот дар диссертатсия объекти таҳқиқот мавзӯъ, масъалаҳо ва усулҳои таҳқиқот муайян карда шудаанд.

Барои ноил шудан ба мақсадҳо ва вазифаҳо, ки дар диссертатсия усулҳои зеринро: таҳқиқоти мантиқӣ, гурӯҳбандии омӯрӣ, таҳлили индексӣ, қаторҳои динамикӣ, монографӣ, графикӣ ва дигар усулҳои анъанавии коркарди маълумоти иқтисодӣ ҳосил гардидаанд.

Дар чараёни шиносӣ кор маълум гардид, ки муаллиф Асомуддини Рамазони Каримзода хеле моҳирона бо адабиёти илмӣ доир ба мавзӯи таҳқиқот кор кардааст, мустақилона далелҳои аз усулҳои диалектикӣ ва мантиқии арзёбӣ, монографӣ, моделсозии математикӣ, омӯри, муқоисавӣ ва ғайра истифода бурдааст.

4. Саҳеҳи ва навгонии илмӣ таҳқиқот ва натиҷаҳои гирифташуда

Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ. Мақсади таҳқиқот ин омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣ ва системавии идоракунии экологӣ-иқтисодии истифодаи захираҳои замин, муайян намудани мушкилоти ҷойдошта, омилҳои таъсиррасон ва пешниҳодҳои мушаххас оид ба тақмили механизмҳои он дар соҳаи кишоварзӣ дар шароити муосир маҳсуб меёбад.

Навгонии илмӣ таҳқиқот. Навгонии таҳқиқоти мазкур аз коркард ва асосноккунии ҷанбаҳои назариявии механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи захираҳои замин ва пешниҳодҳои мушаххас оид ба тақмили он дар соҳаи кишоварзӣ иборат мебошад.

Натиҷаҳои нисбатан воқеии ба сифати навгонӣ пешниҳодшуда дар мавридҳои зерин баён гардиданд:

– ҷанбаҳои назариявии механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи захираҳои замин тақвият дода шуда, хусусиятҳои хоси он дар соҳаи кишоварзӣ муайян ва модели сохторӣ-мантиқии идоракунии заминҳои кишоварзӣ пешниҳод гардидааст, ки он манфиатҳои экологӣ-иқтисодии истифодабарандагони заминҳои кишоварзиро фарогир мебошад;

– дар раванди таҳқиқи таҷрибаи кишварҳои хориҷии дар соҳаи кишоварзӣ рушдкардаи фишанго ва унсурҳои механизми идоракунии экологӣ-иқтисодӣ, аз ҷумла ҳавасмандгардонии маъмурӣ-иқтисодӣ, заминсозӣ, аудити экологӣ, инфрасохтори бозори замин, кадастраи замин, таъминоти молиявӣ баҳодихӣ ва натиҷагирӣ шудааст, ки ҷанбаҳои мусбӣ самараноки онҳо ҳамчун маҷмуи зерсохтор барои ноил шудан ба таносуби оқилонаи ҳифзи манфиатҳои экологӣ-иқтисодӣ дар идоракунии захираҳои замин барои дарёфти рушди устувори соҳаи кишоварзӣ ҷумҳурӣ мусоидат менамояд;

– дар асоси таҳлили вазъи имрӯзаи истифодаи заминҳои кишоварзӣ дар комплекси агросаноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мушкилоти ҷойдошта ва самтҳои он, сабабҳои паст шудани ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ, аз ҷиҳати кишоварзӣ берун мондани заминҳо, ба дигар мақсадҳо истифода бурдани онҳо, сабабҳои эрозияи хок, гурӯҳбандии заминҳои кишт муайян карда шуда, идоракунии экологӣ-иқтисодии заминҳои обёришаванда, раванди идоракунии номукаммали заминҳои обёришаванда, сабабҳои асосии бад шудани вазъи инфрасохтори соҳа ва ҳолати мелиоративии заминҳои кишоварзӣ, аз ҷиҳати мондани насосҳои пуриқтидори обёрии заминҳо ошкор ва

маблағгузориҳои давлатию хусусӣ оид ба беҳсозии ҳолати мелиоративии заминҳои кишоварзӣ арзёбӣ карда шудааст;

– самтҳои рушди механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ муайян гардиданд, ки муҳимтарини онҳо ба инobatгирии омилҳои ба самаранокии истифодаи экологӣ-иқтисодии заминҳои кишоварзӣи ҷумҳурӣ таъсирбахш, пасткунии дараҷаи хавфҳои экологӣ ва ҷорисозии технологияи инноватсионӣ дар соҳаи мазкур маҳсуб меёбанд. Аз ҷумла, омилҳои ба самаранокии истифодаи экологӣ-иқтисодии заминҳои кишоварзӣи ҷумҳурӣ ва минтақаҳои он таъсирбахш бо ёрии модели *ALCSE*, арзёбиҳои иқтисодии ададҳо ва коэффитсенти *Алфа Кронбах* муайян ва ҳамзамон омилҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ, ки бо тағйирёбии ҳолати истифодаи заминҳои кишоварзӣ таъсири мусбат мерасонанд, бо истифода аз моделҳои математикии *ALCs* баҳисобгирӣ ва баҳодихӣ шудаанд;

– оид ба самтҳои кам кардани хавфҳои экологӣ дар истифодаи заминҳои кишоварзӣ истифодаи комплекси механизмҳои экологӣ-иқтисодӣ бо назардошти дараҷаи осебпазирии кишоварзӣи муосир коркард карда шуданд, ҳамзамон ба самаранокии идоракунии захираҳои замин мусоидат менамояд. Инчунин, нақшаи сохтори функционалии механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои замин коркард шудааст, ки он шомили манфиатҳои экологӣ-иқтисодии истифодабарандагони гуногуни заминҳои кишоварзӣ мебошад;

– оид ба такмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ дар заминаи роҳандозии технологияи инноватсионӣ бо назардошти ҷанбаҳои экологии истифодаи захираҳои замин дар соҳаи кишоварзӣ тавсияҳо коркард шуда, раванди идоракунии парвариши зироатҳои кишоварзӣ, технологияи истифодаи биопрепаратҳо бо нуриҳои минералӣ-органикӣ ва таъсири онҳо ба истифодаи заминҳои кишоварзӣ, бо усули *Varimax method*, дар асоси муодилаи регрессияи истифодаи меъёри нуриҳои органикӣ ва минералӣ муайян карда шудааст, ки ин ба корхонаҳои кишоварзӣ дар самти

5. Асоснокӣ ва этиמודнокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Дараҷаи этиמודнокии натиҷаҳои таҳқиқот, дурустӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқот хулосаҳо оиди интихоби усулҳо дар раванди таҳлилу таҳқиқи мавзӯ, миқдори зарурии маводе, ки дар ҷараёни таҳқиқот истифода мешаванд, этиמודнокии манбаъҳои иттилоотии ҷамъовардашуда ва коркардшуда оид ба мавзӯи мазкур, бо тасдиқи муқаррароти илмии пешниҳодкардаи муаллиф, ки дар рисолаи диссертатсионӣ мавҷуданд, инчунин нашрияхо тасдиқ карда мешаванд.

Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқотҳои назариявӣ ва эмприкӣ пешниҳод гардидаанд.

6. Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот аз таҳия ва амиқсозии методологияи таҳқиқот, ҳамоҳангсозии роҳу усулҳои гуногуни илмӣ дар такмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзии иборат мебошад. Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он зухур мекунад, ки таҳлилҳо, баҳодихҳо, таснифоту коркардҳо, дурнамою пешниҳодоти муаллифро барои рушд ва такмили механизмҳои экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ ҳамчун асосҳои услубӣ ва амалӣ хизмат карда метавонанд тарҳрезии банақшагирии барномаҳои давлатии соҳавӣ метавон истифода бурд. Хулосаҳо ва маводҳои диссертатсионӣ, ки барои таҳияи минбаъдаи илмии мавзӯи интиҳобшуда ҳамчун асос баромад мекунанд, тамоюлҳои рушди соҳа арзёбӣ гардида, мушкилоти дар самти такмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзии ҷумҳурӣ заминаи методологӣ мегузорад.

7. Саҳми шахсии доктарабони дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот

Зинаҳои таҳқиқот ҷиҳати расидан ба ҳадафҳои гузошташуда, ба монанди таҳияи мавзӯ, асосноккунӣ ва мубрамияти он, мақсади гузошташуда ва иҷрои вазифаҳои он бо иштироки бевоситаи муаллиф гузаронида шудааст. Дар раванди таҳқиқот муаллиф барои рушд ва такмили механизмҳои экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ ҳамчун асосҳои услубӣ ва амалӣ хизмат карда метавонанд пешниҳод намудааст. Натиҷаи таҳқиқотро дар шакли хулоса ва пешниҳодҳо дар мақолаҳои илмӣ инъикос намудааст.

Тавре натиҷаҳои таҳқиқот дар шакли хулоса ва пешниҳодҳо дар мақолаҳои илмӣ ва конференсияҳои ҷумҳурияӣ, минтақавӣ, байналмиллаӣ ва дигар ҳамоишҳои илмӣ дар солҳои 2019-2023 маъруза шудаанд.

8. Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризишавандаи илмӣ

Муқарратори асосии назариявӣ ва амалии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конференсияҳои байналмиллалӣ, ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ дар солҳои 2019-2023 маъруза гардида, аз тарафи ширкаткунандагони он қобили қабул шуморида шудаанд.

Муқаррат ва натиҷаи асосии таҳқиқоти мазкур дар 14 мақолаи илмӣ муаллиф, аз ҷумла 7 мақолаҳои илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшаванда шомилбуда, нашр шудаанд.

Ҳаҷм ва сохтори таҳқиқоти диссертатсионӣ. Кори диссертатсионӣ аз муқаддима, се боб, хулоса ва пешниҳодҳо, рӯйхати адабиёт иборат мебошад. Рисолаи илмӣ дар 174 саҳифаи матни компютерӣ чоп гардида, аз 29 ҷадвал, 15 расм, 166 сарчашма таҳия карда шудааст.

Дар муқаддима муҳимияти мавзуи таҳқиқотӣ, сатҳи омӯзиши баҳогузорию масъалаҳо, объект ва мавзӯ, муайянкунии мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, навгониҳои илмӣ ва натиҷаҳои амалии бадастомада мухтасаран инъикос ёфтаанд.

Дар боби якум - «Асосҳои илмӣ-услубии идоракунии экологӣ-иқтисодии захираҳои заминҳои кишоварзӣ» ҷанбаҳои назариявии идоракунии экологӣ-иқтисодии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ, хусусиятҳои идоракунии экологӣ-иқтисодии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ ва таҷрибаи мамлакатҳои хориҷӣ дар самти идоракунии экологӣ-иқтисодии захираҳои заминҳои кишоварзӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Диссертант қайд намудааст, ки идоракунӣ - ин раванди банақшагирӣ, ҳавасмандкунӣ ва назорату танзим ба ҳисоб рафта, барои ташаккул ба ҳадафҳои истифодаи захираҳои табиӣ барои давраҳои тулонӣ мусоидат мекунад. Идоракунӣ фаъолияти бошуурона ва мақсадноки инсон буда, бо ёрии он унсурҳои муҳити зист, технологияву навоариҳо ва захираҳои табиӣ ба манфиатҳои ҷомеа истифода бурда мешавад. Ба ақидаи муаллиф, тайи даҳсолаи охир тавачҷуҳи зиёди олимону муҳаққиқон ба самти идоракунии равандҳои иҷтимоӣ, экологӣ - иқтисодӣ равона гардида, ҳамчун илми махсус мавриди таҳқиқ ва омӯзиш қарор гирифтааст. Вобаста ба мафҳуми идоракунии захираҳои табиӣ алалхусус захираҳои замин ақидаҳои гуногун мавҷуд буда, ҳар яки онҳо хусусияти хоси экологӣ-иқтисодии ҳудро дошта, маъно ягонаи он мавҷуд нест.

Аз таҳқиқоти диссертант маълум гардидаст, ки вазифаи асосии идоракунии замин дар шароити дигаргунӣ дар фазои иҷтимоӣ-иқтисодии ҷаҳон - ин «...ноил шудан ба рушди устувори истеҳсолоти соҳаи кишоварзӣ ва таъмини аҳоли бо маҳсулоти соҳаи кишоварзӣ ба ҳисоб меравад». Ҳамчунин, диссертант эътироф кардааст, ки олими рус М.П. Мулский бо назардошти хусусиятҳои хоси соҳаи кишоварзӣ, таъкид мекунад, ки «муҳимияти замин дар идоракунӣ ва таъмини ҳосилхезии он мебошад». Вобаста ба ин идоракунии замин – ин «...раванди пайваста ва мақсадноки беҳтар кардани ҳолати заминҳои кишоварзӣ ва шаклҳои

истифодабарии он мебошад». Бо ҳамин сабаб, барои дастрасӣ ба рушди истифодаи самаранок ва оқилонаи замин, муайян кардани таносуби оптималии тақсмоти замин дар байни соҳаҳои иқтисодӣ бо назардошти шароити иқтисодӣ – экологӣ зарур мебошад. Аз ин рӯ, идоракунии захираҳои замин ҳамчун раванди истифодаи оқилона ва самараноки замин, нигоҳ доштани ҳосилнокӣ ва сифати он ба шумор меравад.

Таҳқиқотҳо нишон додаст, ки механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои замин ҷузъи механизми иқтисодии идоракунии захираҳои табиӣ буда, он бояд бо дигар механизмҳои иқтисодӣ ва равандҳои табиӣ системаи иқтисоди миллӣ мувофиқ бошад. Диссертант таъкид кардааст, ки ин механизмҳо дар шароити иқтисоди бозорӣ ҳамчун фишанги асосии таъсиррасон ва танзимкунанда дар раванди истифодаи захираҳои табиӣ ва заминҳои кишоварзӣ амал мекунанд. Давлат дар асоси вазъияти баамаломата ва маълумоти пешгӯишаванда мақсадҳои истифодаи заминро муайян мекунад, афзалиятҳои инкишофи муносибатҳои заминро омӯхта, меъёрҳои муносибатҳои байни истифодабарандагонӣ заминро тартиб медиҳад. Диссертант механизмҳои экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминро гурӯҳбандӣ намудааст, ки дар [расми 1.1.1, сах.24] илман асоснок намудааст.

Бояд қайд намуд, ки аз нуқтаи назари вазъияти экологӣ дар механизми баррасишаванда ҷуброни зарари аз истифодабарандагонӣ замин расонидашуда аҳаммияти калон дорад. Товони зараре, ки заминистифодабарандагон расонидаанд, бо хоҳиши дигар истифодабарандагонӣ замин ва ё бо ташаббуси мақомот сурат мегирад. Дар [расми 1.1.2,сах.27] модели механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ илман асоснок гардидааст. Дар модел таъсири мутақобилаи экологӣ-иқтисодӣ дар баробари нишондодҳои табиӣ истифода бурдани арзишҳо, ки арзёбии таъсири истехсолотро ба арзиши қитъаҳои замин ва муҳити зист инъикос мекунанд, тавсия дода шудааст.

Дуруст қайд шудааст, ки асоси ҳуқуқии кадастраи заминро Кодекси замини Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёриву ҳуқуқии амалкунандаи соҳавӣ ташкил медиҳад. Мувофиқи кодекси мазкур мақсади кадастри давлатии замин «...ин – аз дастрасӣ бо маълумоти боэътимод оид ба ҷойгиршавии заминҳои фонди ягонаи давлатии замин аз ҷиҳати табиӣ, ҳуқуқӣ ва хоҷагидорӣ иборат мебошад». Баҳои кадастри давлатии замин аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба заминсозӣ ва мақомоти маҳаллии он гузаронида шуда, усулҳо ва

тартиби баҳои кадастрии давлатии заминро бо пешниҳоди мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба заминсозӣ, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ мекунад [саҳ.46].

Дар диссертатсия таҷрибаи давлатҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ рушдкарда дар соҳаи кишоварзӣ ва истифодаи экологии заминҳои кишоварзӣ ба дастовардҳои назаррас ноил шудаанд ба мақсади амалӣ намудани таҷрибаи онҳо дар шароити имрӯзаи кишоварзии ҷумҳурӣ таҳлил ва баррасӣ карда шудааст. Мушкилоти экологӣ-иқтисодии истифодаи захираҳои табиӣ ва раванди батанзимдарорӣ ва идоракунии онҳо тайи даҳсолаи охир хусусияти ҷаҳонӣ касб намуда, зери назари ҷомеаи ҷаҳонӣ қарор дорад. Қайд шудааст, ки истифода ва коркарди захираҳои табиӣ ва дар ин баробар нарасонидани зарар ба экосистемаи табиӣ, агроландшафтҳои табиӣ, механизмҳои нави идоракуниро дар ҷаҳони имрӯза тақозо менамояд. Новобаста аз он ки аз ҷониби Созмони Милали Муттаҳид вобаста ба рушди устувори давлатҳо ва истифодаи захираҳои заминҳо об дар сатҳи ҷаҳонӣ ҷорабиниҳои зиёде амалӣ карда мешавад, лек дар бисёр давлатҳои ҷаҳон истифодаи нодурусти захираҳои табиӣ ва партофти газҳои рӯдхонаӣ ба ҳавои атмосферӣ ба вайрон шудани экосистемаи табиӣ ва гармшавии иқлим оварда расонид. Бояд қайд намуд, ки аксари кишварҳои пешрафта дар соҳаи идоракунии муҳити зист, истифодаи заминҳои кишоварзӣ, рушди экологии соҳаи кишоварзӣ аллакай ба натиҷаҳои мусбӣ ноил шудаанд. Бояд гуфт, ки дар ин раванд аз ҷониби давлатҳои пешрафта усулҳои гуногун вобаста ба ҳалли мушкилотҳои идоракунии экологии истифодаи заминҳои кишоварзӣ ба кор бурда шудааст, ки ҳар як усулҳо хусусияти худро дошта, самарани хуб ҳам ба бор овардааст.

Қобили зикр намуд, ки оқибатҳои иқтисодӣ ва экологии истифодаи самараноки захираҳои замин дар се даҳсолаи охири асри бистум бисёр кишварҳоро таҳдид ба биёбоншавӣ, деградатсия ва эрозияи хок, норасии об дар соҳаи кишоварзӣ намуда, ба кам шудани истеҳсолоти соҳаи кишоварзӣ оварда расонидааст. Ин таҳдид як қатор кишварҳои Аврупои Ғарбӣ, ИМА, Чин, Ҷопон ва дигар кишварҳоро водор сохт, ки муносибатҳои истифодаи оқилонаи захираҳои заминро дар соҳаи кишоварзӣ, яъне барои обёрии заминҳо дубора баррасӣ намоянд. Моҳияти он дар муқаррар намудани арзиши афзалиятноки захираҳои замин ҳамчун омили асосии баланд бардоштани устувории маҳсулнокии зироатҳо бо мақсади қонеъ гардонидани талаботи аҳолии босуръат афзояндаи ҷаҳон ба маҳсулоти хӯрокворӣ иборат аст.

Бояд қайд қайд намуд, ки таҷрибаи рушди биёбони Исроил имкон медиҳад, ки коҳиши равандҳои биёбоншавиро тавассути қорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ ва каммасрафи захиравӣ, омӯхта дар амал татбиқ намуд. Хусусиятҳои хоси идоракунии экологӣ - иқтисодии истифодаи заминҳои кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Мардумии Чин дар марказонидани идоракунии обёрии заминҳои кишоварзӣ ва комплекси хоҷагии об ба ҳисоб меравад. Сатҳи танзими давлатӣ баланд аст, вале он ба рушди механизми бозорӣ мусоидат намуда, манфиатҳои соҳибкоронро низ ба инобат мегирад. Он ба қор қарда баромадани технологияи нави обёрии заминҳои кишоварзӣ, таъминоти илмию техникӣ дар раванди обёрии заминҳо, ба тартиб андохтани талаботи об ва идоракунии системаҳои қалони обёрӣ бо шаклҳои коллективии хоҷагидорӣ ва иҷоравии замини системаҳои давлатии мелиоративӣ нигаронида шудааст. Инчунин тавассути ташкили фондҳо ва маблағгузорӣ махсус барои азнавсозии майдонҳои обёришаванда, барқарор ва нигоҳ доштани инфрасохтори обёришаванда, инкишофи ирригатсия ва ба қойи қор таъмин намудани аҳолии дар минтақаҳои қаландкӯҳ ва деҳотҳои дурдаст зиндагикунанда равона қарда мешавад илман асоснок қарда шудааст [саҳ.63].

Дар боби дуюм - «Арзёбии вазъи экологӣ - иқтисодии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзии ҷумҳурӣ» ҳолати кунунӣ ва тамоюлҳои истифодаи захираҳои замин дар соҳаи кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон, баҳодиҳии экологӣ-иқтисодии истифодаи самараноки заминҳои обёришавандаи кишоварзӣ омӯхта шуда, масъалаҳои ҳосилнокии маҳсулоти кишоварзӣ, вазъи экологӣ ва мелиоративии заминҳои обёришавандаи кишоварзӣ, раванди тағйирёбии заминҳои кишоварзӣ таҳлил ва арзёбӣ гардидааст.

Таҳлилҳо нишон додааст, ки вазъи имрӯзаи қарон, нооромӣ дар қураи Замин, қорӣ намудани таҳримҳо нисбати Россия ва таъсири он ба соҳаи кишоварзӣ ва беҳатарии озуқаворӣ қалон арзёбӣ қарда мешавад. Зеро ин омилҳо ба боло рафтани нархи маҳсулоти озуқаворӣ дар тамоми қарон гашта, дастрасӣ ба маҳсулоти кишоварзиро душвор намудааст. Қайд қардан ба маврид аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мушқилоти беҳтар намудани вазъи истеъмоли ғизо дар байни аҳоли то ба ҳол ба қашм мерасад. «...Норасоии ғизо қанӯз дар байни 26 фоизи аҳоли ба назар расида, гипотрофия дар байни 10 фоизи кӯдақони то синни 5 сола мушоҳида мешавад. Аксари занҳо ва кӯдақон низ аз норасоии микроэлементҳо азият меқашанд, ки дар сатҳи қаланди қамхунӣ ва норасоии йод инъикос меёбад. Норасоии ғизо дар Тоҷикистон аз нуқтаи назари иқтисодӣ қой дошта, аз рӯи ҳисобҳо бо сабаби аз даст додани қобилияти қорӣ ва маҳсулноқӣ қамасола 41,0 млн. долларии ИМА-ро

ташкил медиҳад». Аз ин рӯ, идоракунии истифодаи дурусти заминҳои кишоварзӣ барои таъмини аҳоли ба озуқаворӣ ва рушди устувори соҳаи кишоварзӣ кӯмак намуда, сатҳи камбизоатӣ ва бекориро дар минтақаҳои кишоварзӣ коҳиш медиҳад [сах.67].

Бояд қайд намуд, ки идоракунии истифодаи заминҳои кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таносуби табдилдиҳии куллиро аз сармегузаронад. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки танҳо дар соли 2021 1 ҳазор гектар заминҳои мазраъа дар соҳаи кишоварзӣ истифода нашудааст. Дар [ҷадвали 2.1.2, сах.71]. Динамикаи истифодаи заминҳои кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил гардидааст. Чи тавре ки аз маълумотҳои ҷадвали 2.1.2. дида мешавад, динамикаи истифодаи заминҳои кишоварзӣ дар соли охир тамоюли коҳишбӣ ёфтааст. Дар ин давра 641,8 ҳазор аз ҷамъи заминҳои кишоварзӣ берун шудааст, ки ин бо кадом мақсадҳо истифода шудааст номаълум. Диссертант мешуморад, ки майдони умумии заминҳои мазраъа дар соли 1991 841,1 ҳазор гектарро ташкил карда бошад, пас ин нишондиҳанда дар соли 2021 ба 660,9 ҳазор гектар расидааст, ки нисбат ба соли 1991 180,2 ҳазор гектар ё ин ки 21,4 % коҳиш ёфтааст. Тамоюли коҳишбӣ дар майдони заминҳои обӣ низ ба назар мерасад. Дар 30 соли истиқлолият бо зами он, ки Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми соли 2021 қайд намуданд, ки «...дар ин давра дар кишвар 54 ҳазор гектар заминҳои нав обёрӣ гардида, ҳамзамон бо ин, ҳар сол дар майдони қариб 200 ҳазор гектар замини обӣ кишти такрорӣ зироатҳо амалӣ шуда истодааст», майдони заминҳои обӣ 17,2 % коҳиш ёфтааст. Дар ин давра танҳо тамоюли болоравии майдони заминҳои партов ба назар мерасад, ки 3,9 % зиёд шуда, ҳамасола бо ҳисоби миёна майдонии умумии ин заминҳо 20 ҳазор гектарро ташкил менамоянд.

Диссертант қайд кардааст, ки чуқурии хатарнокии сатҳи обҳои зеризаминӣ дар натиҷаи нодуруст истифодаи бурдани об дар давраи обмонӣ, полоиши об аз дарёҳо ва каналҳо, таъсири обанборҳо, тақшинҳои атмосферӣ, сероб шудани обҳои зеризаминӣ аз ҳисоби қабатҳои обдори болоҷойгиршуда ва қабатҳои обии фишордор, дар ҳолати бади техникӣ қарор доштани захкашҳои уфуқӣ ва амудӣ ба вучуд меояд сах.ҷадвали Дар мавзӯе, ки сатҳи обҳои зеризаминӣ (СОЗ) наздик ҷойгир аст ва минералнокии зиёда аз 2г/л доранд, дар натиҷаи бухоршавии обҳои зеризаминӣ намакҳо тақшин шуда, дуҷумбора шӯршавии хок ба вучуд меояд. Тибқи маълумотҳои Агентии беҳдошти замин ва обёрии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо дар соли 2019 бо сабаби ботлоқшавӣ ва шӯршавӣ, нарасидани об барои обёрӣ ва

ғайриқаноатбахш будани шабақаҳои обёрӣ дар ҷумҳурӣ 866 гектар заминҳои обёришаванда истифода карда нашуданд (Н.Хисрав, Қубодиён, Панҷ, Шаҳритус, Рашт, Тоҷикобод, Ваҳдат Файзобод) [сах.89, ҷадвали 2.2.3].

Қобили зикр намуд, ки обтаъминкунӣ дар заминҳои обёришаванда яке аз масъалаҳои муҳим ба ҳисоб меравад. Ҷамасола ба ҳисоби миёна 7813 млн.м³ обҳо ё ин ки 75,8 % ҳаҷми умумии обҳо дар соҳаи кишоварзӣ истифода бурда мешавад. Аз таҳқиқотҳои диссертант маълум гардидааст, ки дар соли 2021 истифодаи об дар соҳаи кишоварзӣ нисбат ба соли 2020 524 млн.м³ ё ин ки 6,19 % коҳиш ёфтааст [сах.67].

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки норасоии об дар фасли гармо дар қисми зиёди ноҳияҳо, аз ҷумла минтақаҳои аридӣ ба чашм мерасад. Чи тавре, ки аз маълумотҳои омӯри дида мешавад, дар як қатор ноҳияҳои вилояти Суғд (Ашт, Деваштич, Исфара, Истаравшан, Б. Ғафуров, Ҷ. Расулов) об барои обёрии зироатҳои кишоварзӣ намерасад. Диссертант исбот намудааст, ки дар ин ноҳияҳо масъалаҳо ва имкониятҳои об дар сарчашмаҳои обгирӣ, ҳолати техникий каналҳо ё тағйир додани сохти кишти майдонҳои зироатҳои кишоварзиро бояд ҳал намуд. Бо сабабҳои дар боло овардашуда дар давраи баррасишаванда вазъи мелиоративии заминҳои обёришаванда дар ноҳияҳои Н. Хисрав, Қубодиён, Ҷ.Балхӣ, А.Ҷомӣ, Ёвон, Вахш, Фархор, Ҷамадонӣ, Восеъ, Ашт, Б.Ғафуров, Мастчоҳ мураккаб мондааст. Заминҳои ғайриқаноатбахш дар ин ноҳияҳо аз 10 то 20 фоизи масоҳати умумии заминҳои ҳамин ноҳияҳоро ташкил медиҳад. [2.2.4, сах.91] ҳисоб карда шудааст.

Дар боби сеюм - «Самтҳои тақмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ» истифодаи комплекси механизмҳои кам кардани хавфи экологии истифодаи идоракунии заминҳои кишоварзӣ, самтҳои рушди механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи захираи заминҳои кишоварзӣ, ҷорисозии технологияи инноватсионӣ дар идоракунии истифодаи экологӣ-иқтисодии заминҳои кишоварзӣ бо истифода аз моделҳои математикии *ALCCE* ва арзёбиҳои иқтисодии ададҳо ва коэффитсенти *Алфа Кронбах* муайян карда шудааст.

Вобаста ба ин, дар боби мазкур қайд гардидааст, ки самти муҳими интенсификатсияи равандҳои такрористехсолии истифодаи захираҳои замин дар соҳаи кишоварзӣ ин табдилдиҳии экологӣ, таъмини заминҳои кишоварзӣ бо нуриҳои минералии зарурӣ, воситаҳои биологии ҳифзи зироатҳо мебошад. Аз ин рӯ, диссертант тавсия медиҳад, ки барои афзоиши самаранокии экологӣ дар истифодаи иқтидори кишоварзӣ ва рушди устувори соҳаи кишоварзӣ шароити аз ҷиҳати иқтисодӣ муфид

фароҳам оварда шавад. Вобаста ба ин дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 мушкилотҳои асосии ҷойдошта дар самти истифодаи экологии заминҳо об дар соҳаи кишоварзӣ оварда шудааст, ки: «..номукамал будани механизми танзими муносибатҳои истифодаи замин дар бахши кишоварзӣ бо дарназардошти дастрасии нобаробарии замин ба замин ва низоми заифшудаи ирригатсионӣ, ки боиси таназзулҳои ҳосилхезии хок ва бадшавии ҳолати мелиоративии замин шудааст, истифодаи ғайрисамараноки ҷарогоҳҳо бошад ба бад шудани ҳолати экологии онҳо оварда расонид.

Диссертант илман асоснок намудааст, ки самаранокии тадбирҳои андешидашуда оид ба кам кардани хавфи экологӣ бо роҳи муқоисаи талафот ва хароҷоти барои ҷуброни зарари ба муҳити зист расонидаи на танҳо заминистифодабарандагони алоҳида, балки тамоми ҷомеа зарур мебошад [расми 3.1.2, сах.107]. Дар истифодаи заминҳои кишоварзӣ раванди татбиқ ва ҷорӣ намудани технологияи инноватсионии аз ҷиҳати илмӣ асоснокшуда кам ба назар мерасад. Диссертант таъкид намудааст, ки таҷрибаи кишварҳои рушдкардаи иқтисоди кишоварзӣ нишон медиҳад, рушди инноватсионӣ ҳамон вақт дуруст мебошад, ки агар дар соли ҳисобӣ 70% маҳсулоти он дар ифодаи пулӣ аз ҳисоби истеҳсолоти маҳсулоти хусусияти инноватсионидошта ба даст оварда шавад. Ин нишондиҳандаҳо дар тамоми соҳаи кишоварзии кишвари мо ҳамагӣ 45%-ро ташкил медиҳад. Дар ин раванд истифодаи таҷрибаи пешқадами давлатҳои тараққикардаи кишоварзӣ низ аз аҳаммият ҳолӣ нест. Барои мисол ин нишондиҳанда дар корхонаҳои соҳаи кишоварзии ИМА аз 50% зиёд мебошад [сах.109]. Дар [ҷадвали 3.1.3, сах.113] Арзёбии самаранокии пардохтҳои ҷубронпулӣ аз ҳисоби бучети давлатӣ таҳлил гардидааст. Диссертант меҳисобат, ки асоси ҳавасмандгардонӣ ҳангоми ғайрипардохтии пардохти ҷубронпулӣ аз ҳисоби бучети давлатӣ бояд ба натиҷаҳои ноилшуда нигаронида шавад, ки таҳияи меъёрҳои дахлдори арзёбии самаранокии тадбирҳои андешидашударо талаб менамояд. Яке аз мушкилоти асосии истифодаи оқилона ва самаранокии заминҳои кишоварзӣ дар шароити ҶТ тағйир додани табиноти асосии онҳо ба шумор меравад. Дар асоси натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур сабабҳои тағйирёбии истифодаи заминҳои кишоварзиро метавон ба панҷ гурӯҳ (иқтисодӣ, иҷтимоӣ, экологӣ, техникӣ ва сиёсӣ-барномавӣ) тақсим кард ва таъсири онро ба се гурӯҳ (иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ) ҷудо кардан шудааст, ки дар [расми 3.2.1, сах.113] оварда шудааст.

Дар раванди таҳқиқоти диссертатсионӣ пурсишнома бо ёриии саволномаҳо ва усулҳои мусоҳибаи рӯ ба рӯ ва муқотиба анҷом дода шудааст. Бо ин мақсад нахуст хангоми омӯзиши тадқиқоти амиқ ва муфассал ва сарчашмаҳои гуногун модели назариявии тадқиқот дар шакли [расми 3.2.2, саҳ.113] пешниҳод гардидааст. Дар асоси ин модел, системаи тағйир додани истифодаи замини кишоварзӣ (системае, ки хатҳои сарҳадии ноустувор) метавонад ба ду зерсистема (ALCCs → ALCs) (ва ALCs → ALCEs) тақсим карда шавад. Дар қисми миёнаи ин модел, намудҳои гуногуни истифодабарии замин, истифодаи ҳар кадоми онҳо метавонад нигоҳ дошта шавад ё ба дигараш табдил ёбад.

Пешниҳодшудаи модели диссертант метавонад таъсири истифодаи омили нави тағйир додани истифодаи замин гардад [расми 3.2.4, саҳ.126-127]. Натиҷаи идоракунии бевоситаи таъсири тағйир додани истифодаи заминҳои кишоварзӣ тавассути сабабҳои он мебошад. Дар асоси модели яқум, ду гурӯҳи сабабҳо (ALCCs) ва натиҷаҳои (ALCEs) тағйирёбии истифодаи заминҳои кишоварзӣ бевосита бо ҳам алоқаманданд. Мувофиқи модели дуюм, ҳар як аз панҷ сабабе, ки бо тағйир додани истифодаи заминҳои таъиноти кишоварзӣ муайян карда мешавад, ки боиси ба вуҷуд омадан ё пурзӯр шудани се таъсир - иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ мегардад ва ҳуди онҳо дар пешгӯии ин таъсирҳо нақши ҳалкунанда мебозанд.

Аз ҷониби диссертант дар [ҷадвали 3.2.3, саҳ.127]. матритсаи таносуби байни сабабҳо ва оқибатҳои тағйирёбии истифодаи заминҳои кишоварзиро пешниҳод гардидааст. Тавре ки аз ҳисобҳои диссертант мушоҳида карда мешавад, ҳамаи коэффитсиентҳои коррелятсия аҳамиятнок шудаанд. Ба ибораи дигар, таносуби қисман ё дучонибаи байни сабабҳо ва натиҷаҳо бо 95% эътимоди омӯрӣ тасдиқ карда шудааст [расми 3.3.3, саҳ.141] Алгоритми рушди инноватсионии истифодаи экологии заминҳои кишоварзӣ ҳисоб пешниҳод шудааст.

Муаллифи диссертатсия пешниҳод менамояд, ки барои тағйир додани вазъият дар соҳаи истифодаи экологии заминҳои кишоварзӣ ва ҷорӣ намудани техникаи инноватсионӣ, тадбирҳои кулӣ, Ҷавқулудда бо назардошти шароитҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ, энергетикӣ, моддию техникӣ ва экологӣ дидан зарур аст.

Дар хулоса натиҷаҳои асосии таҳқиқоти илмӣ ва тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои диссертант ҷамъбааст гардидаанд.

9. Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб диор ба шаклгирии диссертатсия

Дар баробари ҷанбаҳои мусбӣ дар диссертатсия баъзе камбудихо низ ба назар мерасонад, ки ба инобат гирифтани онҳо барои таҳқиқотҳои ояндаи диссертант самаранок арзёби мегарданд:

1. Аз ҷониби диссертант асосҳои илмию назариявии такмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ ба тавреъ васеъ омӯхта нашудааст.

2. Дар зербоби 1.2 муаллиф “Хусусиятҳои идоракунии экологӣ-иқтисодии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ”-ро таҳлил намудааст, аммо аз ҷиҳати илмӣ асоснок нашудааст.

3. Дар саҳифаи 96-и диссертатсия ҷадвали 2.2.6. “Кишти зироатҳои кишоварзӣ дар заминҳои обёришавандаи ноҳияи Данғара дар марҳила 3-юм баъд аз татбиқи лоиҳа таҳлил гардидааст. Хоҷагиҳои деҳқонӣ ва корхонаҳои кишоварзиро зарур аст, ки дар самти ҳамкории давлат бо бахши хусусӣ лоиҳаҳои муштаракӣ сармоягузорино амалӣ намоянд. Аз ин лиҳоз хуб мешуд, ҳамин нишондиҳандаи ҷадвали мазкур бо усули муқоисавӣ таҳлил мегардид.

4. Самтҳои рушди механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ аз нуқтаи назари илмӣ иқтисод асоснок нагардидааст.

5. Дар матни диссертатсия баъзан хатогиҳои имлоӣ, ки бо истилоҳоти забонӣ давлат мутобиқ нестанд, ба ҷашм мерасад.

Қобили қайд аст, ки камбудихои пешниҳодгардида хислати ҷузъи дошта, мазмун ва баҳои воқеии рисола таъғир намедиханд.

10. Мутобиқати мазмуни автореферат ба мазмуни диссертатсия

Автореферати диссертатсия мазмуни асосии таҳқиқоти диссертатсиониро дар худ инъикос намудааст ва дар он тавсифи умумии кор, муҳтавои асосии диссертатсия навгониҳои илмӣ, ки ба ҳимоя бароварда мешаванд, ҷой дода шудааст.

11. Хулосаи умумӣ

Дар маҷмуъ таҳқиқоти диссертатсионии диссертатсияи Асомуддини Рамазони Каримзода дар мавзӯи: «Такмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ (дар маводи Ҷумҳурии Тоҷикистон)» кори таҳқиқоти нав, навгониҳои илмӣ аҳамияти назариявӣ ва амалидошта мебошад ва яке аз мавзӯҳои нисбатан кам таҳқиқ шуда, мубрам ва баҳсталаби доираи илмҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳсуб меёбад. Диссертатсия сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.10 – менечмент, маркетинг ва нархгузорӣ (менечмент) мебошад.

Тақриз дар ҷаласаи шӯбаи омӯзиши равандҳои кластеркунонӣ дар комплекси агросаноатии Институти иқтисодиёт ва таҳқиқи системавии

рушди кишоварзии АИКТ муҳокима ва тасдиқ карда шудааст (протоколи № 4 аз 24 апрели соли 2024). Дар ҷаласа иштирок доштанд: 11 нафар. Натиҷаҳои овоздиҳии кушод: Тарафдор 11- нафар, Зид - нест, Бетараф - нест.

Раиси ҷаласа,

Доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор,
академики АИКТ, директори Институти иқтисодиёт
ва таҳқиқи системавии рушди кишоварзӣ

 Пиризода Ҷ.С.

Ташхисгар,

Ходими пешбари илмии шуъбаи
шуъбаи омӯзиши равандҳои
кластеркунонӣ дар комплекси
агросаноатии Институти
иқтисодиёт ва таҳқиқи системавии
рушди кишоварзии АИКТ,
номзади илмҳои иқтисодӣ

Файзуллаева К.Н.

Котиби ҷаласа,

Ходими калони илмии шуъбаи
омӯзиши равандҳои кластеркунонӣ дар
комплекси агросаноатӣ

Баротова Ш.У.

Имзоҳои Пиризода Ҷ.С., Файзуллаева К.Н.,
Баротова Ш.У. – ро тасдиқ менамоем.
Сардори шуъбаи кадрҳои Институти
иқтисодиёт ва таҳқиқи системавии
рушди кишоварзии АИКТ

Икромова М.Қ.

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734049,
ш. Душанбе, кучаи Ҳаёти-нав, 306.
Институти иқтисодиёт ва таҳқиқи системавии
рушди кишоварзӣ АИКТ. Тел. 2-36-37-67 корӣ.